

Слово про справжню людину (Присвячено Євгену Суїменку)

Відійшов у вічність Євген Іванович Суїменко... З ним пішла ціла епоха в нашому науковому, громадському, духовному житті. Біль від цієї тяжкої втрати не швидко вщухне в серцях усіх, хто мав честь працювати з ним, ба більше — поділяти його думки. Наукова спадщина професора Суїменка вражає своєю масштабністю — як за обсягом наукових праць, так і за тематикою досліджень. Завдяки цілеспрямованості та самоорганізованості Євгену Івановичу вдалося реалізувати свої здібності та фахові інтереси з високим “коефіцієнтом корисної дії”. Його відрізняла особлива системність, конкретність і глибина мислення, він був завжди зібраний, не терпів пустопорожніх розмов. Стиль його роботи характеризували вимогливість до себе і лише після цього — до підлеглих, турботливе та шанобливе ставлення до людей. Висока порядність та сумлінність як у службових питаннях, так і в міжособистісних стосунках принесли йому заслужену повагу серед колег.

Інституціоналізація економічної соціології в сучасній Україні багато в чому відбулася багаторічними зусиллями колективу однойменного відділу Інституту соціології НАН України, головним науковим співробітником якого від 1991 року майже 20 років був Є.І.Суїменко.

Складні наукові питання Євген Іванович міг пояснювати простою, доступною мовою. Позбавлений будь-яких натяків на пиху, снобізм, кар'єризм, він був безпосереднім у спілкуванні з усіма — і з директором, і з вахтером. Неможливо уявити, щоб він назвав себе класиком за життя, хоча мав на це безумовне право. Майстер витонченого висловлювання (давалися знаки педагогічна освіта та заняття журналістикою замолоду), він знав ціну слова й, мабуть, тому був суворо вимогливим до текстів, поданих на його розсуд. Часто-густо він сам і допомагав їх редагувати і доводити до потрібної якості. Схвальні епітети від нього початківці в науці чули нечасто, але коли з його вуст звучала похвала, вона дорого вартувала.

Він ніколи не забував про свої обіцянки. Приходячи до Інституту приблизно в той самий час, він клав на стіл свій незмінний портфель-“дипломат”, відкривав його і далі діставав саме ті книги, статті, вирізки з преси, про які домовлялися з ним раніше, або ж тексти колег, якісно опрацьовані з неочікуваною швидкістю.

М'який у спілкуванні, він був наполегливим і навіть непримиренним щодо обстоювання своїх поглядів. Переконання громадянина Суїменка шліфувалися в суворому ХХ столітті, у вирі життя, були послідовними й аргументованими. Він ніколи не гнався за кон'юнктурою — ані партійною, ані ринковою, ніколи не йшов на оборудки із власним сумлінням.

Учений тяжко переживав реставрацію капіталізму в Україні, причому в його дикій, нецивілізаційній формі. Він говорив, що фіаско командно-ад-

міністративної моделі радянського соціалізму не означає смерті соціалістичної ідеї як такої — вона буде жити, доки житиме людина, бо в її підґрунті — віковичне прагнення соціальної справедливості; вважав, що різноманітний історичний досвід СРСР потребує всебічного аналізу.

Він все своє життя чесно служив ідеалам гуманізму, колективізму, справедливості. Вірив, що соціальна рівність у базових параметрах досяжна і її варто прагнути. У своїх монографіях, статтях, усних виступах він глибоко аналізував складне реальне життя, що зовсім не нагадувало обіцяний народові України націонал-демократами та лібералами першої хвилі ринковий рай. Науковий доробок Євгена Івановича не повинен чекати на майбутніх істориків (хоча для останніх він слугуватиме “клондайком” ідей), а заслуговує на серйозне вивчення вже сьогодні — з огляду на актуальність порушених питань і необхідність оперативного пошуку відповідей на них.

Вражала не лише філософсько-соціологічна, а й загальна ерудиція вченого. Він мав енциклопедичну пам'ять на події та персоналії, особливо ХХ ст. Його “завзята, весела проза” — численні газетно-журнальні статті й есеї — написані живою соковитою мовою. Пам'ятаю, мене і інформаційно збагатив, і емоційно вразив його соціокультурний аналіз феномену радянської пісні, яка допомагала вченому “и строить, и жить”, а есеї “Заповіт Джо Хілла” вважаю шедевром соціологічної публіцистики (надрукований у газеті “Рабочий класс”).

Праці Євгена Івановича надають нам багатий матеріал для розуміння та подальшого аналізу як пізньорадянського, так і пострадянського суспільства. Він вивчав суспільство не заради премій та нагород з боку можновладців, а в ім'я безкорисливого служіння науці, заради спільного блага. Не дивно, що він відчував відразу до конформізму, до зради та намагань переписати заднім числом історію Вітчизни. У фокусі його думок після 1991 року незмінно перебувала тема соціалізму — і того, хай недосконалого, що був побудований до 1985-го, і того, що не відбувся в Україні — оновленого, за яким, як він вірив, майбутнє. Визнаний соціолог, він закликав не допустити розриву з марксистською традицією, разом із тим не відкидаючи можливість критики та розвитку цього вчення. Євген Іванович і сам багато що зробив, щоб очистити теорію соціалізму від негативів та помилок минулого. Тимчасова, як він вважав, поразка соціалізму на нашій землі була пов'язана не із втіленням у життя Марксового вчення, а з догматизацією його ключових постулатів, нерозкритим “завдяки” нетерплячим послідовникам його потенціалом.

Вивчаючи так звану людину економічну, він не симпатизував споживацько-гедоністичним рисам масової психології, які лібералами трактуються ледь не як зразок “раціоналізації”. Він категорично відкидав ідеал європейського ситого бюргера, чиї інтереси не виходять за межі кокона душевного спокою. Євген Іванович, як, безумовно, людина суспільна, вважав, що моральні зобов'язання поряд із особистим інтересом неодмінно залишаються важливими регуляторами економічної поведінки людини, без чого неможливі нормальні ринкові відносини. Він виступав проти диктатури ринку, відстоював думку, що економіка являє собою поєднання в тій чи іншій пропорції ринкових і неринкових чинників.

Що, на думку Є.Суїменка, потрібно зробити, щоб наблизитися до “хорошого суспільства”? По-перше, демократизувати відносини власності, а отже — економічної влади; по-друге, децентралізувати права, відповідальність і ресурси на всіх рівнях управління; по-третє, налагодити систему самоуправління в економіці знизу догори, створити (а деінде — відродити) органи самоуправління і робочого контролю, здатні управляти підприємствами — як державними, так і приватними; по-четверте, встановити порядок відповідальності власників за стан справ на підприємствах, поставити досягнення НТП на виробництві на благо всім співробітникам, а не лише вузькій верхівці управлінців. Вчений вважав, що приватна власність на засоби виробництва не має історичної перспективи, а в даний момент припустима лише за умов держконтролю та забезпечення належного соціального захисту робітників. Цікавий досвід він вбачав у “народних підприємствах” типу іспанської системи “Мондрагона”, що перебувають у власності робітників на пайових засадах. Ці та інші заходи мають сприяти визволенню та розквіпанню творчої активності трудящих, подоланню експлуатації та відчуження людини, а примноження вільного часу за рахунок технічних досягнень створить кращі умови для духовного розвитку співгромадян.

Упродовж багатьох років Євген Іванович методично намацував шляхи переходу до “моральної економіки”, вбачаючи її, зокрема, в синтезному суспільному устрої, що поєднає переваги як радянського соціалізму, так і західного капіталізму. Дорогоюказом для нього був образ вільної праці, коли кожна людина самостійно і безперешкодно як господар (а не найманець, що “продає” свою робочу силу) обирає трудову сферу для втілення власних здібностей.

У підґрунті його наукової творчості була діяльна, а не демонстративна любов до Батьківщини, служіння їй, відчуття спільної долі зі своїм народом. Цьому ідеалові високого служіння він залишався вірним все своє життя. Яскравим проявом суїменківського мистецтва жити можна вважати написання ним мемуарів “про час і про себе” — останній великий твір видатного українського соціолога.

До лабораторії своєї професійної майстерності та життєвої мудрості професор Суїменко залучив безліч студентів, слухачів, аспірантів. Він торував шлях, яким вже йдуть і далі йтимуть дедалі нові суспільствознавці.

Для вченого такого рівня фізична смерть не означає небуття. Залишається величезний творчий доробок, “гени” немеркантильного пошуку істини, засвоєні численними учнями у порядку соціального успадкування.

Світла пам'ять про Є.І.Суїменка — Вченого з великої літери назавжди залишиться в серцях його колег та однодумців, усіх, кому випало щастя зустрічатися з ним на життєвому шляху, і буде слугувати прикладом для нових соціологів.

Спасибі Вам за все, дорогий Євгене Івановичу!

*ОЛЕКСІЙ БЕЛЕНКО,
науковий співробітник відділу соціальних структур
Інституту соціології НАН України, Київ*

Матеріал надійшов 26.06.2018